የሰ/መ/ቁ. 18394

መጋቢት 21 ቀን 1999 ዓ.ም.

ዳኞች፡- መንበረፀሐይ ታደሰ

ፍስሀ ወርቅነህ

አብዱልቃድር መሐመድ

አሰግድ ጋሻው

ተሻገር ገ/ሥላሴ

አመልካች፡- ወ/ሮ ዝናሽ በቀለ ማንደፍሮ - አልቀረቡም፡፡

መልስ ሰጪ፡- ወ/ሮ ሐረገወይን በቀለ - ቀርበዋል፡፡

በዚህ መዝገብ የተደረገውን የሰበር አቤቱታና ክርክር መሠረት አድርገን ቀጥሎ ያለውን ፍርድ ሰጥተናል፡፡

ፍ ር ድ

በዚህ መዝገብ የቀረበው ክርክር የውርስ ሕግ ድንጋጌዎችን አተረጓጎም የሚመለከት ነው፡፡ ለጉዳዩ መነሻ የሆነው ነገር ሟች አቶ በቀለ ማንደፍሮ ለአሁንዋ አመልካች በአርሲ ነገሌ የሚገኘውና በ1967 ዓ.ም. በወጣው አዋጅ ቁ. 47/67 የተወረሰውን ቤት በኑዛዜ መስጠታቸው ኑዛዜውን ፈራሽ ማድረግ አለማድረጉን የሚመለከት ነው፡፡ የአሁን አመልካች ኑዛዜው ሊፈፀም የማይችልና ከሌሎች ወራሾች ጋር እኩል የመካፈል መብቴን የሚነካ በመሆኑ ፈራሽ ሊሆን ይገባል በማለት ከሥር ጀምሮ የተከራከረች ሲሆን መልስ ሰጪ ደግሞ በቤቱ ላይ ሟች አበል ይቀበሉበት ስለነበር ኑዛዜው ፈራሽ የሚሆንበት ምክንያት የለም በማለት ተከራክራለች፡፡ የሥር ፍ/ቤቶች በዚህ ነጥብ ላይ የተለያየ ውሣኔ ሰጥተዋል፡፡ ጉዳዩን መጀመሪያ የተመለከተው የወረዳ ፍ/ቤት ኑዛዜው ይፀናል ሲል ይግባኙ የቀረበላቸው የከፍተኛና የጠቅላይ ፍ/ቤቶች ኑዛዜው ሊፈርስ ይገባል በማለት ውሣኔ ሰጥተዋል፡፡ የይግባኝ ፍ/ቤቶቹ ኑዛዜው ሊፈርስ ይገባዋል በማለት ውሣኔ ለመስጠት የቻሉት በኑዛዜው የተጠቀሰውና በአርሲ ነገሌ የሚገኘው ቤት የከተማ ትርፍ ቤት ለመንግሥት እንዲሆን በወጣው አዋጅ የተወረሠ በመሆኑ የኑዛዜው ውጤት የአመልካች ከውርስ መነቀልን የሚያስከትል ነው፤ ይህ ደግሞ አመልካች ከወራሾች እኩል እንዳትካፈል የሚያደርግ ነው በማለት ነው፡፡ ጉዳዩን መጨረሻ ላይ ያየው የደቡብ ሕዝቦች ብሔራዊ ክልላዊ መንግሥት ጠቅላይ ፍ/ቤት የሰበር ችሎት በሌላ በኩል ኑዛዜው የሚፈርስበት ምክንያት የለም በማለት የክልሉን ጠቅላይ ፍርድ ቤትና የከፍተኛው ፍርድ ቤት ውሣኔ ሽሮአል፡፡ የሰበር ችሎት ኑዛዜው ይጸናል የሚል ውሣኔ ለመስጠት ኑዛዜው የሚመለከተው አርሲ ነገሌ የሚገኘው ቤት የተወረሰ ቢሆንም ሟች አበል ይቀበሉበት ስለነበር ኑዛዜው አበሉን አስመልክቶ ተፈፃሚ ሊሆን ይችላል፤ ከዚህም ሌላ ቤቱ የተወረሰ ቢሆንም ሊመለስ የሚችልበት እድል የለም ሊባል ስለማይችል ኑዛዜው ሊፈፀም በማይችል ጉዳይ ላይ የተረገ ነው ሊባል አይችልም፤ የአመልካች ሕጋዊ ወራሽ መሆን የኑዛዜውን ፈራሽነት የሚያስከትል አይደለም፤ የሚሉትን ምክንያቶች ሰጥቷል የሰበር ችሎቱ አመልካች ኑዛዜው ይፍረስልኝ የሚል አቤቱታ ሳታቀርብ ከፍተኛውና ጠቅላይ ፍ/ቤቶች ኑዛዜው እንዲፈርስ ውሣኔ መስጠታቸው ባልቀረበላቸው ጉዳይ ላይ ውሣኔ መስጠታቸውን ስለሚያመለክት ሂደቱ ግድፈት የነበረበት መሆኑንም በፍርዱ አትቷል፡፡

የሰበር አቤቱታ የቀረበው ይህን የጠቅላይ ፍ/ቤቱ ሰበር ችሎት ውሣኔ በመቃወም ነው፡፡ የሰበር አቤቱታው ዝርዝር ሃሣቦችን ያጠቃለለ ሲሆን በዚህን ፍርድ ቤቱ ከያዘው ዋነኛው ነጥብ ጋር ግንኙነት ያለው ቅሬታ በተወረሰ ቤቱ ላይ የተሰጠው ኑዛዜ እንዲፀና መደረጉ የአመልካችን የወራሽነት መብት የሚጎዳ በመሆኑ ሊታረም ይገባዋል የሚል ነው፡፡ ለቀረበው የሰበር አቤቱታ የጽሁፍ መልስ ቀርቦ ከመዝገቡ ጋር ተያይዟል፡፡ የመልሱ ዋነኛ ፍሬ ሃሣብ ኑዛዜው የፀና ነው መባሉ የሕግ ስህተት አይደለም በመሆኑም የሰበር ችሎት የሰጠው ውሣኔ ሊፀና ይገባዋል የሚል ነው፡፡ የመልስ መልሱ የሰበር ማመልከቻውን የሚያጠናክር ነው፡፡

ይህ ችሎት የቀረበለትን ጉዳይ ከውርስ ሕጉ አግባብነት ያላቸው ድንጋጌዎች ጋር በማያያዝ መርምሮአል። የሚከተሉትን ጭብጦች አስመልክቶ ሕጉ የሚለውን መመልከት ለውሣኔ አስፈላጊ ሆኖም አግኝቶታል።

1/ ሟች ያደረጉት ኑዛዜ በመንግሥት የተወረሰን ቤት የሚመለከት መሆኑ በኑዛዜው የሚያስከትለው የሕግ ውጤት ምንድነው?

2/ ኑዛዜው ይፀናል ከተባለ በክፍፍሉ ላይ የሚኖረው ውጤት ምንድነው?

እነዚህን ሁለት ነጥቦችና ሌሎች ተጓዳኝ ጥያቄዎች በቅደም ተከተል ከዚህ ቀጥሎ እንመለከታለን።

ከሥር ፍ/ቤቶች ውሣኔዎች ለመገንዘብ እንደቻልነው አርሲ ነገሌ የሚገኘውና ለአሁን አመልካች በኑዛዜ የተተወው ቤት በመንግሥት የተወረሰ መሆኑ አላከራከረም። በመሆኑም ሟቹ የተናዘዙት የራሳቸው ባልሆነ ንብረት ነው ማለት ነው። አንድ ሰው በራሱ ባልሆነና ሊያዝበት በማይችል ንብረቱ የተናዘዘ እንደሆነ ኑዛዜው የሚኖረው ሕጋዊ ሁኔታ ምንድነው? የሚለው ጥያቄ በውርስ ሕግ በግልጽ ምላሹ ያገኘ ነው። የውርስ ሕግ ውስጥ ይህንን ጉዳይ የሚመለከተው የፍትሐብሔር ሕጉ አንቀጽ 1047 እንዲህ ይነበባል።

1/ "በኑዛዜው የተደረገው ስጦታ በተለየ ነገር እንደሆነና ሟቹ በሞተበት ቀን በዚህ ነገር ላይ አንዳችም መብት የሌለው እንደሆነ የኑዛዜው ስጦታ ፍርስ ነው።

2/ ስለሆነም ሟቹ ይህን ሁኔታ እያወቀ በኑዛዜው ሰጥቶ እንደሆነ ስጦታው ዋጋ ያለው ይሆናል።

3/ እንደዚህ በሆነ ጊዜ አጣሪው በኑዛዜ የተሰጠውን እቃ ዋጋ መስጠት አለበት"

ከዚህ ድንጋጌ መገንዘብ የሚቻለው በመርህ ደረጃ ማንም ሰው ምንም መብት በሌለው ንብረት ላይ የተናዘዘ እንደሆነ የተሰጠው ኑዛዜ ዋጋ አይኖረውም። በሕግ ፊት የሚፀና ኑዛዜ ለመስጠት ሟቹ ኑዛዜ በተደረገበት ንብረት ላይ መብት ሊኖረው ይገባል በሌላ በኩል በንዑስ አንቀጽ /2/ በግልጽ እንደሰፈረው ሟቹ ኑዛዜ በሚያደርጉበት ንብረት ላይ ምንም መብት የሌለው መሆኑን እያወቀ ስጦታ የሰጠው እንደሆነ በስጦታው ሕጋዊነት የፀና ይሆናል። በመሆኑም ኑዛዜ አድራጊው መብት ያለው መሆን አለመሆኑ ብቻ ሳይሆን ስለዚህ ጉዳይ የነበረው ግንዛቤ በኑዛዜው ፍርስ መሆን አለመሆን ላይ ውጤት ይኖረዋል። ኑዛዜው ፍርስ የሚሆነው ተናዛዡ ስጦታ ባደረገበት ንብረት ላይ መብት እንደሌለውና ይህም ያውቅ እንዳልነበረ ሲታወቅ ብቻ ነው። ይህ መደምደሚያ የሚገኘው ከላይ የተጠቀሰው አንቀጽ ሁለት ንዑስ ቁጥሮችን አጣምሮ በማንበብ ነው።

አሁን በቀረበልን ጉዳይ ተናዛዥ አርሲ ነገሌ በነበረውና ለአሁን አመልካች በስጦታ በሰጡት ቤት ላይ የባቤትነት መብት አልነበራቸውም። ቤቱ በአዋጅ የተወረሰ በመሆኑና አበልም ይቀበሉበት ስለነበር ሟቹ ቤቱ ላይ መብት እንደሌላቸው እያወቁ ኑዛዜ ማድረጋቸው ግልጽ ነው። በመሆኑም ኑዛዜው የተሰጠበት ሁኔታ የፍትሐብሔር ሕግ 1047 /2/"ን" መስፈርት የሚያሟላ ነው። በመሆኑም ምንም እንኳ ቤቱ የተወረሰ በመሆኑ ምክንያት ሟቹ በቤቱ ላይ መብት ባይኖራቸው የኑዛዜ ስጦታውን ያደረጉት ይህ መብት እንደሌላቸው እያወቁ በመሆኑ ኑዛዜው ሊፈርስ የሚባው አይደለም። ኑዛዜው ፍርስ ሊሆን ይችል የነበረው ሟቹ በቤቱ ላይ መብት እንደሌላቸው የማያውቁ መሆኑ ማስረጃ ቢቀርብ ነበር።

በመሆኑም የደቡብ ብሔር ብሔረሰቦች ክልላዊ መንግሥት ጠቅላይ ፍ/ቤት የኑዛዜ ስጦታው ይፀናል በማለት ያቀረበው ምክንያት ትክክል ባይሆንም ውጤቱ ግን ይህም ችሎት የሚስማማበት ነው። ስለዚህ የአሁን አመልካች በተወረሰ ቤት ላይ የተደረገ ኑዛዜ በመሆኑ ብቻ ኑዛዜ ፍርስ ሊሆን ይገባል በማለት ያቀረበችው ጥያቄ ተቀባይነት ያለው አይደለም። ጉዳዩን የተመለከቱት የሥር ፍርድ ቤቶች ኑዛዜው በተወረሰ ሀብት ላይ የተሰጠ በመሆኑ የአመልካችን ከውርስ መነቀል ያስከትላል በማለት የኑዛዜ ስጦታውን ፍስር ማድረጋቸው የሕግ መሠረት የሌለው በመሆኑ መሻሩ አግባብ ነው። አንድ ወራሽ አለአግባብ ተነቀለ የሚባል ቢሆን በውርሱ አከፋፈል ላይ የሚታይ እንጂ በአግባቡ የተሰጠን ኑዛዜ ፈራሽነት የሚያስከትል አይደለም።

ቀጥሎ መታየት ያለበት ግን የኑዛዜ ስጦታው የፀና መሆን በወርስ ክፍፍሉ የሚያስከትለው ውጤት ምንድነው? የሚለው ጥያቄ ነው፡፡ ይህን ጥያቄ በአግባቡ ለመመለስ ተያያዥነት ያላቸውን የውርስ ሕግ ድንጋጌዎች መዳሰስ ያስፈልጋል፡፡ በቅድሚያ ከላይ የጠቀስነው የአንቀጽ 1047/3/ ይዘት መመርመር ተገቢ ነው፡፡ የዚህ ድንጋጌ መልእክት አንድ ሰው በአንድ ንብረት ላይ መብት የሌለው መሆኑን እያወቀ የተናዘዘ እንደሆነ ኑዛዜው የሚፀና ከመሆኑም ባሻገር የውርስ አጣሪው የዚህ ንብረት ግምት መስጠት እንዳለበት የሚያስገነዝብ ነው፡፡ በዚህ ደንብ መሠረት ተናዛዥ በስጦታ የሰጠው ንብረት በውርሱ ሀብት እንኳን ባይኖር ከውርሱ ሀብት በዋጋ ተመጣጣኝ የሆነ ንብረት ወይም ገንዘብ ለስጦታ ተጠቃሚው መስጠት ሕጉ ያስቀመጠው ሥርዓት ነው፡፡ ሆኖም ይህ ደንብ ተፈፃሚ የሚሆነው ለውርስ ስጦታ /legacy/ ብቻ ነው፡፡ በመሆኑም አንድ ኑዛዜ ውስጥ ያለው የተናዛዡ ቃል የውርስ ስጦት /legacy/ መሆን አለመሆኑን መለየት ለዚሁ ድንጋጌ አፈፃፀም መሠረታዊ ነው፡፡ አንድ የኑዛዜ ቃል የውርስ ስጦታ መሆን አለመሆኑን ለመለየት ሌሎች የውርስ ሕጉን ድንጋጌዎች መመልከት ያስፈልጋል፡፡ አሁን ከያዝነው ጉዳይ ጋር ቀጥታ ግንኙነት ያለው የፍትሐብሔር ሕጉ አንቀጽ 913 ነው፡፡

<u>913 የኑዛዜ ስጦታና የክፍያ ደንብ</u>

የኑዛዜው ቃል የተናዛዡን ተቃራኒ ሐሣብ የሚገልጽ ካልሆነ በቀር ከውርስ ሃብት አንድ ድርሻን ወይም አንድ ንብረትን ሟቹ ለወራሾች መስጠቱ ተራ የሆነ የክፍያ ደንብ እንጂ እንደ ኑዛዜ ስጦታ ነው ተብሎ አይቆጠርም፡፡

የዚሁ አንቀጽ የእንግሊዝኛ ትርጉም እንደሚከተለው ይነበባል፡፡

<u>913 Legacies and rules of partition</u>

An Assignment of a portion of the succession or of property forming part of such succession made by the testator to one of her heirs shall not be deemed to be a legacy but a mere rule for partition, unless the contrary in tension of the testator emerges from the disposition.

ከዚህ ድንጋጌ ለመገንዘብ የሚቻለው በኑዛዜው የሚከናወኑ ተግባሮች <u>የኑዛዜ ስጦታ</u> /legacy/ ወይም <u>የክፍያ ደንብ</u> /Rule of Partition/ ሊሆኑ እንደሚችሉ ነው፡፡ በመርህ ደረጃ አንድ ሰው ከውርስ ሀብቱ መካከል አንድን ንብረት ለወራሾቹ መስጠቱ የኑዛዜ ስጦታ አያሰኘውም፡፡ ይልቁንም ይህ አይነት ኑዛዜ ሕጉ የሚቀበለው እንደ አንድ የክፍያ ደንብ ነው፡፡ በመሆኑም አንድ አውራሽ ለወራሹ አንድን ንብረት ቢናዘዝለት የኑዛዜው አፈፃፀም የስጦታ /legacy/ አፈፃፀምን በመከተል ሳይሆን የክፍያ ደንብ /Partition/ በመከተል የሚከናውን ይሆናል፡፡

ኑዛዜው ስጦታን /legacy/ የሚመለከት ከሆነ በፍትሀብሔር ሕጉ አንቀጽ 942 ጀምሮ ባሉ አንቀፆች መሠረት በማጣራት /liquidation/ ሥርዓት የሚከናወን ሲሆን ክፍያ ግን ክፍፍልን /partition/ በሚመለከቱና ከአንቀጽ 1060 ጀምሮ ባሉ ድንጋጌዎች መሠረት የሚስተናገድ ነው፡፡

አሁን በቀረበልን ጉዳይ በአርሲ ነገሌ የሚገኘው ቤት በኑዛዜው ይሰጥልኝ የተባለው የሟች ልጅ መሆንዋ ለተረጋገጠው ለአሁንዋ አመልካች ነው፡፡ አመልካች ወራሽ በመሆንዋ ከላይ በተጠቀሰው አንቀጽ 913 መሠረት ኑዛዜው የስጦታ ውል ሳይሆን የክፍያ ሥርዓት የያዘ ነው ማለት ነው ኑዛዜው የስጦታ ነው የሚባል ቢሆን ኖሮ በፍትሀብሔር ሕግ ቁጥሮች 1037-1051 መሠረት እንዲሁም 1047/3/ መሠረት የተጠቀሰው ንብረት ወይም ግምቱ ለስጦታ ተጠቃሚው በቅድሚያ ይሰጣል፡፡ ሆኖም ከላይ እንደተጠቀሰው የአሁን አመልካች ወራሽ በመሆንዋ የኑዛዜው ቃል ክፍፍልን በሚያመለክቱ ድንጋጌዎች መሠረት የሚስተናገድ ነው፡፡ በዚህ ረገድ ከአንቀጽ 1117 ጀምሮ ያሉት ድንጋጌዎች አግባብነት አላቸው አንቀጽ 1017 አባትና እናት ወይም ሌሎች ወደላይ የሚቆጠሩ ወላጆች ለልጆቻቸውና ለሌሎች ተወላጆች ሀብታቸውን ለመስጠትና ለማከፋፈል እንደሚችሉ ይደነግጋል፡፡ ይህ ክፍፍል ሥርዓት አንድን ተወላጅ ከሚደርሰው ከሩብ የበለጠ ጉዳት ደርሶበት እንደሆነ የስጦታ አከፋፈሉ እንዲቀር ጥያቄ ማቅረብ እንደማይችል በአንቀጽ 1123 ተደንግጎአል፡፡ አንቀጽ 1123/1/ እና በስጦታ አከፋፈል ውስጥ ተቃራኒ ቃል ከሌለ በቀር ወደታች ከሚቆጠሩ ተወላጆች አንዱ ከሚደርሰው ከሩብ የበለጠ ጉዳት ደርሶበት እንደሆነ የስጦታ አከፋፈሉ እንዲቀር ለመጠየቅ ይችላል" ይላል፡፡

ከቀረበልን ጉዳይ ለመገንዘብ እንደቻልነው ሟቹ ኑዛዜአቸው ላይ ያሉዋቸውን ቤቶች ለልጆቻቸው አከፋፍለዋል፡፡ የዚህ ዓይነት ክፍፍል ሕጉ የሚደግፈው ቢሆንም ማንኛውም ልጅ ከአንድ አራተኛ በላይ ጉዳት የሚያደርስ ከሆነ የክፍፍል ሥርዓቱ እንዲፈርስ መጠየቅም ሆነ በዚህ መሠረት ውሣኔ መስጠት ይቻላል፡፡ ከመዝገቡ ጋር ከተያያዘው የኑዛዜ ኮፒ ለመገንዘብ እንደቻልነው አውራሹ የነበሯቸውን ቤቶች ሲያከፋፍሉ ለአሁንዋ አመልካች የሰጡት አርሲ ነገሌ የሚገኘውና ተወረሰ የተባለውን ቤት ሲሆን ለመልስ ሰጪ የሰጡት ሌላ በሆሳዕና የሚገኘውን ቦታና ሲኖሩበት የነበረውን ቤት ነው፡፡ ለአመልካች የተሰጠው ቤት የተወረሰ መሆኑ በመረጋገጡ ለአመልካቿ በንብረት ክፍፍል የሚደርሳት ሀብት ከአንድ አራተኛ በላይ የሚጎዳት ከሆነ ክፍፍሉ በአንቀጽ በ1123 መሠረት መስተካከል ይኖርበታል፡፡ አመልካች ይህን አንቀጽ ባትጠቅስም ኑዛዜው እንዲፈርስላት የጠየች በመሆኑና ትክክለኛውን አንቀጽ መጥቀስ የማይጠበቅባት በመሆኑ ያቀረበችው ጥያቄ ከዚህ ድንጋጌ አንፃር መስተናገድ ነበረበት፡፡ የሥር ፍርድ ቤቶች ይህን አላደረጉም፣ በመሆኑም ውሣኔአቸው ከላይ በተሰጠው ዝርዝር ምክንያት ሊለወጥ የሚገባው ሆኖ አግኝተነዋል፡፡ አመልካች የደረሰባት ጉዳት ምን ያሕል መሆኑ በሥር ፍርድ ቤቶች ያልተጣራ በመሆኑ ለወራሾች የተከፈለው ንብረት ግምት አስልተው ለአሁን አመልካች የንብረቱ አንድ አራተኛ እንዲሰጡ መደረጉ አግባብ ሆኖ አግኝተነዋል፡፡

ለማጠቃለል የክልሉ ጠቅላይ ፍ/ቤት ኑዛዜው ይፀናል በማለት የሰጠው ውሣኔ ከላይ በተሰጠው ዝርዝር ምክንያት ሊሻሻል የሚገባው ነው፡፡ ኑዛዜው የአሁንዋን አመልካች ከአንድ አራተኛ በላይ ስለሚጎዳት ጠቅላይ ፍ/ቤቱ ይህን የጉዳት መጠን የሚያስተካክል የአከፋፈል ሥርዓት ሊከተል ይገባል፡፡

ው ሣ ኔ

1/ የደቡብ ብሔር ብሔረሰቦች ጠቅላይፍ ፍ/ቤት ሰበር ችሎት በመ/ቁ 5017 ጥቅምት 25 ቀን 1997 የተጠሰው ውሣኔ የፍትሐብሔር ሕግ ቁ. 348/1/ መሠረት ተሻሽሏል፡፡

2/ የክልሉ ጠቅላይ ፍ/ቤት ሰበር ችሎት ለአሁንዋ አመልካችና መልስ ሰጪ የተሰጠውን ንብረት ግምት እንዲሰላ አድርጎ የአሁንዋ አመልካች የንብረቱ አንድ አራተኛ እንድታገኝ ያድርግ፡፡

3/ ኑዛዜው በአጠቃላይ ፍርስ ባይሆንም ከላይ በተራ ቁጥር 2 በተጠቀሰው መሠረት ሟቹ የሰጡት የክፍፍል ሥርዓት አመልካች የንብረቱ አንድ አራተኛ ታግኝ በሚል ተሻሽሏል፡፡

4/ የክልሉ ጠቅላይ ፍ/ቤት ውሣኔው መሻሻሉን እንዲያውቀው የውሣኔ ኮፒ ይላክለት፡፡

5/ ወጪና ኪሣራ ግራ ቀኙ የየራሳቸውን ይቻሉ፡፡

የማይነበብ የአምስት ዳኞች ፊርማ አለበት፡፡

ነ/ዓ

ውል